

Recente ontwikkelingen in de financiële sector

In het derde kwartaal werd Nederland geconfronteerd met het faillissement van DSB Bank. De overige banken zijn hun kapitaalpositie op verschillende manieren aan het versterken. ABN AMRO en ING zagen zich geplaagd door maatregelen van de Europese Commissie. Bij de levensverzekeraars en schadeverzekeraars is de nieuwe productie verder afgenomen. In de pensioensector was sprake van verder herstel, hoewel de meeste fondsen nog steeds een reservecort hebben.

Ontwikkelingen in het bankwezen

Resultaten Bankwezen

Het bedrijfsresultaat na belastingen van banken is in het derde kwartaal marginaal verbeterd (zie tabel 1). De resultaten blijven onder druk staan door toevoegingen aan de post voorzieningen die in historisch perspectief nog altijd hoog zijn. In de post voorzieningen reserveren banken voor verwachte verliezen op hun portefeuilles. De bedrijfslasten vertonen over de hele linie een

dalende trend, maar dat geldt niet voor elke bank. De provisiebaten zijn, net als in de eerste twee kwartalen van 2009, wat lager dan voorheen.

Faillissement DSB Bank

Op 12 oktober 2009 is door de rechtbank de noodregeling van toepassing verklaard op DSB Bank, omdat de liquiditeit van DSB Bank zich op gevaarlijke wijze ontwikkelde en er geen vooruitzicht was op een verbetering. De noodregeling houdt in dat de rechtbank bewindvoerders aanstelt om het geheel of een gedeelte van de verbintenissen van de bank over te dragen en/of om de bank geheel of gedeeltelijk te liquideren. De bewindvoerders hebben in de week van 12 tot 19 oktober 2009 geprobeerd een overnamekandidaat te vinden voor DSB Bank. Dit is niet gelukt vanwege de grote onzekerheid rond mogelijke claims ten aanzien van DSB Bank, in verband met overkreditering en gebrekkige nakoming van de zorgplicht, en mogelijke verliezen op verstrekte kredieten. De rechtbank heeft vervolgens op 19 oktober 2009, op verzoek van de bewindvoerders, het faillisse-

Tabel 1 Resultaten Nederlands bankwezen¹

Miljarden euro's

	2008				2009		
	I	II	III	IV	I	II	III ²
Totaal baten	11,8	10,6	9,6	-11,9	11,3	11,0	10,7
- Netto Rentebaten	8,1	6,6	7,8	8,6	7,6	7,5	7,2
- Netto Provisiebaten	2,7	2,8	2,6	2,8	2,3	2,4	2,4
- Opbrengst uit effecten en deelnemingen	0,3	0,3	0,0	-1,0	-0,1	-0,1	0,4
- Resultaat uit financiële transacties	-1,4	-0,6	-2,6	-23,3	0,6	0,3	0,6
- Overige baten	2,0	1,5	1,7	1,0	0,8	0,9	0,0
Totaal lasten	10,6	9,6	11,2	18,5	11,0	11,9	11,1
- Bedrijfslasten	9,5	8,5	9,4	9,6	7,9	7,8	7,2
- Voorzieningen	1,0	1,1	1,8	8,9	3,1	4,1	3,9
Operationeel resultaat voor belastingen	1,2	1,0	-1,6	-30,4	0,3	-0,9	-0,3
Belastingen bedrijfsresultaat	0,2	0,1	-0,7	-2,1	0,1	-0,3	-0,4
Operationeel bedrijfsresultaat na belastingen	1,0	0,9	-0,9	-28,3	0,2	-0,6	0,0
Winst/verlies ivm beëindiging activiteiten	0,0	5,8	10,7	0,0	0,0	0,1	0,0
Bedrijfsresultaat na belastingen	1,0	6,6	9,8	-28,3	0,2	-0,5	0,0

¹ Cijfers worden beïnvloed door het transformatieproces van ABN AMRO.

² Voorlopige cijfers.

ment van DSB Bank uitgesproken. De bewindvoerders aangesteld voor de noodregeling, zijn daarbij benoemd tot curatoren in het faillissement van DSB Bank. Op 21 oktober 2009 is, op verzoek van DSB Beheer, tevens het faillissement van DSB Beheer uitgesproken.

DSB Bank was een kleine Nederlandse bank met activa ter waarde van zo'n EUR 8 miljard, waarvan bijna EUR 3 miljard extern gesecuritiseerd. De activa van DSB Bank bestaan vooral uit hypotheekleningen (EUR 4,2 miljard) en consumentenleningen (EUR 2,4 miljard). Daarnaast verkochten andere dochtermaatschappijen van DSB Beheer verzekeringsproducten, waaronder koopsompolissen, via DSB Bank. DSB Bank was in zeer beperkte mate internationaal actief; de bank verstreekte hypotheekleningen en consumentenleningen in België ter waarde van EUR 290 miljoen en in Duitsland ter waarde van EUR 130 miljoen. Buiten Nederland zijn geen spaargelden aangetrokken.

Op 19 oktober 2009 heeft De Nederlandsche Bank het depositogarantiestelsel in werking gesteld. Rekeninghouders van DSB Bank konden tot 4 november onder bepaalde voorwaarden een aanvraag indienen voor een voorschot van maximaal 3.000 euro op de vergoeding onder het depositogarantiestelsel. Vanaf 2 december kunnen rekeninghouders een aanvraag doen voor een vergoeding onder het depositogarantiestelsel in te dienen en in de week van 7 december start de uitbetaling. De meeste rekeninghouders die tijdig een digitale aanvraag doen zullen, indien zij daarvoor in aanmerking komen, nog voor de Kerst de uitkering krijgen.

Versteving kapitaalpositie

In reactie op de stabilisatie van de financiële markten en het verbeterde beurssentiment hebben enkele Nederlandse banken nieuw kapitaal van private partijen aangetrokken of zijn voornemens dit te doen. Daarnaast hebben enkele banken recentelijk hun kapitaalpositie kunnen verstevigen door verkoop van bedrijfsonderdelen boven de boekwaarde. Voorts vergroten banken de winstgevendheid door kostenreductie en/of het verminderen van de uitkering van dividend.

De balansversterking stelt banken in staat om eventueel verkregen kapitaalinjecties van de Nederlandse Staat gedeeltelijk terug te betalen. Aan terugbetaling van ontvangen steun zijn bepaalde voorwaarden verbonden. DNB zal erop toezien dat de solvabiliteit van instellingen blijft voldoen aan de minimale vereisten. De Nederlandse instellingen lopen met de versteviging van hun kapitaalpositie tevens vooruit op de aangekondigde veranderingen in het Bazel II kapitaalraamwerk (zie ook het artikel over het Bazels raamwerk elders

in dit Kwartaalbericht). Deze veranderingen behelzen onder andere dat een meer conservatieve definitie gaat gelden voor bankkapitaal, waardoor banken relatief meer kapitaal van hoogwaardige kwaliteit dienen aan te houden en aldus het risicodragende vermogen van hun kapitaal vergroten.

Remedies Europese Commissie

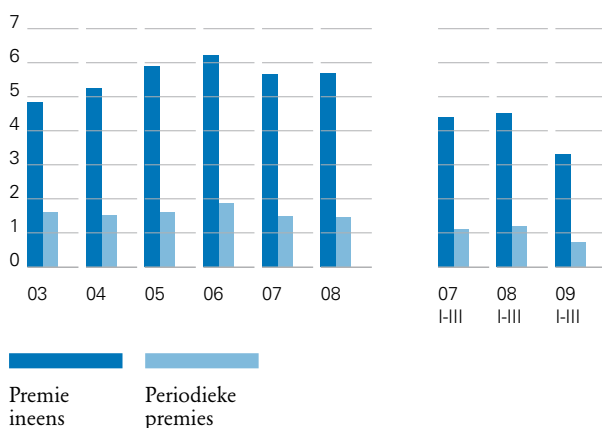
De Europese Commissie heeft in haar rol als bewaker van eerlijke concurrentieverhoudingen aan enkele Nederlandse financiële instellingen beperkende voorwaarden opgelegd. Deze beperkende voorwaarden staan ook wel bekend als de EC Remedies.

Bij de overname van delen van ABN AMRO door Fortis speelde een mogelijke beperking van de mededinging binnen het MKB-marktsegment. Aan de integratie van Fortis Bank Nederland en ABN AMRO heeft de Commissie daarom de eis verbonden dat bepaalde bedrijfsonderdelen binnen dit segment worden afgestoten aan een derde partij. In november heeft de Staat daartoe een principeakkoord met Deutsche Bank gesloten over de verkoop van Nederlandse activiteiten van ABN AMRO op het gebied van factoring en commercial banking. Het betreft hier vooral frontofficeactiviteiten; de backofficeactiviteiten zoals administratieve verwerking blijven achter bij ABN AMRO. Met dit akkoord is een belangrijke stap gezet richting een snelle afronding van de EC remedy.

De Europese Commissie toetst tevens of steunoperaties van overheden aan financiële instellingen niet resulteren in bovenmatige verstoring van de concurrentieverhoudingen. Deze beoordeling is lastig wanneer er sprake is van marktfalen, zoals tijdens de kredietcrisis het geval was. Duidelijk is dat steunoperaties beperkt dienen te blijven tot het noodzakelijke minimum, tijdelijk van aard dienen te zijn en alleen mogen worden verleend aan instellingen die levensvatbaar zijn. In dit kader heeft de Europese Commissie besloten om beperkende voorwaarden te stellen aan ING, aangezien ING een kapitaalinjectie en een garantiefaciliteit inzake haar Alt-A portefeuille (Amerikaanse hypotheekportefeuille) van de Nederlandse Staat heeft ontvangen. De Europese Commissie heeft geoordeeld dat ING moet afslanken middels de verkoop van bedrijfsonderdelen en dat ING een hogere garantievergoeding aan de Nederlandse Staat moet betalen voor het gebruik van de garantiefaciliteit.

Grafiek 1 Nieuwe productie individuele levensverzekeringen

Miljarden euro's

Ontwikkelingen in de verzekeringssector

Resultaten verzekeringssector

De Nederlandsche Bank heeft, gelet op de huidige economische omstandigheden, besloten vooruitlopend op Solvency II een algemene kwartaalrapportage voor verzekeraars in te voeren. De eerste rapportages, die zijn uitgevraagd over het tweede kwartaal van 2009, laten zien dat de gemiddelde solvabiliteit van verzekeraars in het eerste halfjaar van 2009 is toegenomen naar 232% voor levensverzekeraars en 248% voor schadeverzekeraars. Eind 2008 bedroeg de solvabiliteit nog respectievelijk 209% en 237%.

Het totale netto resultaat van levensverzekeraars over het eerste halfjaar 2009 was EUR 142 miljoen, vooral dankzij de positieve beleggingsopbrengsten op de sinds maart 2009 herstellende financiële markten. Maar in de sector tekenen zich de laatste maanden ook minder positieve ontwikkelingen af. De dalende trend in nieuwe productie van levensverzekeringproducten zet door. In de eerste drie kwartalen van 2009 zijn veel minder individuele levensverzekeringen verkocht dan voorgaande jaren gebruikelijk was (zie grafiek 1). De dalende verkoop is een gevolg van een combinatie van een aantal factoren; de woekerpolis affaire, de financiële crisis, de dalende hypotheekmarkt, en de introductie van substitutieproducten als banksparen.

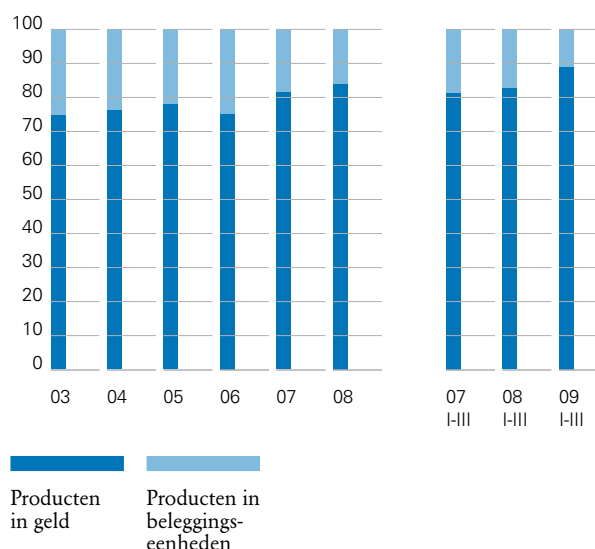
In grafiek 2 is te zien dat naast een daling van de nieuwe productie ook een verschuiving plaatsvindt van beleggingsproducten naar garantieproducten (producten met een gespecificeerde minimumwaarde). Naar

aanleiding van de woekerpolis affaire die speelde in 2006 was een dergelijke verschuiving al te zien. De financiële crisis heeft het vertrouwen in beleggingsproducten opnieuw doen afnemen. Dergelijke verschuivingen zijn van invloed op het risicoprofiel van verzekeraars. Waar beleggingsverliezen bij beleggingsproducten meestal voor rekening van de polishouder zijn, is het risico in het geval van garantieproducten voor de verzekeraar. Verzekeraars zullen de garanties goed moeten inprijzen in de premies.

Schadeverzekeraars behielden een positief netto resultaat van EUR 1,15 miljard over het eerste halfjaar van 2009. Niettemin staat ook de schadesector onder druk. Vooral motorrijtuigenverzekeraars ondervinden de gevolgen van de recessie. De verkoop van nieuwe personenauto's is ook de laatste maanden relatief laag, terwijl juist de nieuwe verkopen belangrijk zijn voor de premieomzet van motorrijtuigenverzekeraars. Bovendien kunnen klappen in de transportsector in de toekomst mogelijk tot omzetverlies leiden. Voor brandverzekeraars heeft de aanhoudende hoge schade volgend uit grote branden, gevolgen voor de winstgevendheid. Daarnaast stoppen schadeverzekeraars vanaf 1 januari 2010 met stilzwijgende verlenging van verzekeringen. Dit kan polishouders aanzetten tot 'shoppen'. Verzekeraars worden mogelijk dus niet alleen geconfronteerd met een dalende vraag, maar ook met een hogere prijselasticiteit van de vraag. Deze ontwikkelingen kunnen de winstmarges drukken.

Grafiek 2 Aandeel beleggingsproducten in nieuwe productie individuele levensverzekeringen

Procenten

Ontwikkelingen in Solvency II

Solvency II is erop gericht de financiële eisen aan verzekeraars beter te laten aansluiten op de risico's die ze lopen. Het Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors (CEIOPS) adviseert de Europese Commissie over de vormgeving van Solvency II, en heeft in november een groot deel van haar adviezen gepubliceerd (zie www.ceiops.eu). Solvency II brengt ingrijpende veranderingen in het toezicht met zich mee. DNB publiceerde eind oktober een consultatiedocument over de implementatie van Solvency II in Nederland, waarin zij benadrukt dat het van groot belang is dat verzekeraars de voorbereidingen in een voortvarend tempo doorzetten dan wel aanvangen. Overigens zal Solvency II niet van toepassing zijn op natura-uitvaartverzekeraars en kleine verzekeraars (met een premie-inkomen lager dan 5 miljoen en technische voorzieningen lager dan 25 miljoen) die geen aansprakelijkheid, krediet of borgstelling verzekeren, noch herverzekeringsactiviteiten hebben. DNB en het Ministerie van Financiën onderzoeken momenteel, in overleg met de sector, een adequaat regime voor deze verzekeraars.

Verhoging solvabiliteits eis zorgverzekeraars

Om een doelmatiger zorgstelsel te realiseren, werkt het Ministerie van vws aan versterking van de marktprikkels. Hiertoe worden de zogenoemde 'ex post vereveningsmechanismen' uit hoofde van de Zorgverzekeringwet geleidelijk afgebouwd. Dit heeft tot gevolg dat de risico's voor individuele zorgverzekeraars toenemen. DNB heeft

naar aanleiding van de afspraken over het risicovereveningsmodel 2010 de Minister van Financiën geadviseerd de solvabiliteits eis te verhogen van 8% naar 9% met ingang van 1 januari 2010. Deze verhoging onder het Solvency I regime loopt vooruit op het meer risicogebaseerde solvabiliteitsraamwerk Solvency II, dat in 2012 ingevoerd wordt. De Minister van Financiën heeft dit advies overgenomen en een ministeriële regeling gepubliceerd. De zorgverzekeraars voldoen momenteel ook aan deze nieuwe minimumeis, zodat deze verhoging geen directe premieconsequenties hoeft te hebben voor 2010. Bij toenemende risicodragendheid, Naarmate verzekeraars meer risico's moeten dragen, onder meer vanwege de verdere afbouw van risicoverevening, zijn verdere verhogingen van de solvabiliteits eis in de toekomst niet uit te sluiten.

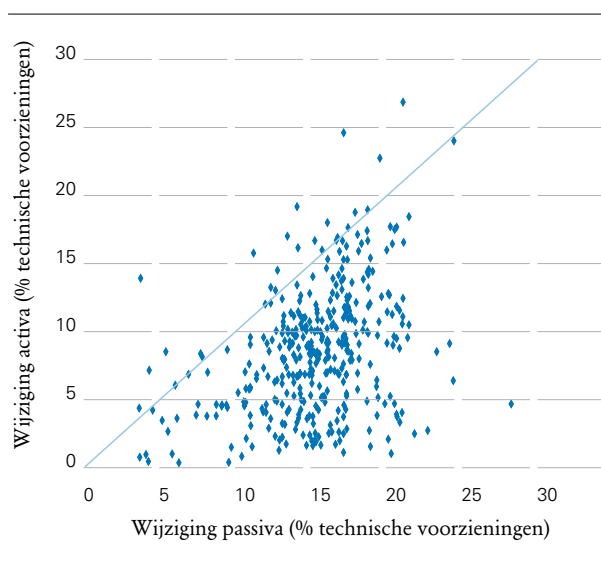
Ontwikkelingen in de pensioensector

Financiële positie pensioenfondsen

In het derde kwartaal van 2009 heeft het herstel van de financiële positie van pensioenfondsen zich voortgezet. De gemiddelde (nominale) dekkingsgraad is met ruim 6 procentpunt gestegen naar 109% per ultimo september. Hiermee ligt het hersteltempo van de pensioenfondsen ruim voor op de herstelplannen, en is bij een behoorlijk aantal pensioenfondsen de dekkingsgraad gestegen tot boven de 105%. Het merendeel van de fondsen kent echter nog steeds minimaal een reservetekort en de bestendigheid van het herstel is onzeker. Voor waarde-vaste pensioenen is nog bij lange na niet voldoende in kas. Uitgaande van een jaarlijkse prijsinflatie van 2% ligt de gemiddelde dekkingsgraad in termen van waarde-vaste uitkeringen onder de 82%. Dit cijfer is niet representatief voor alle fondsen. Ten eerste betreft het een gemiddelde. Daarnaast geldt dat toeslagverlening veelal voorwaardelijk is, een deel van de fondsen streeft naar loonindexatie in plaats van prijsindexatie, en een zeer beperkt aantal fondsen helemaal geen indexatiebeleid heeft. Voorts wordt bij een deel van de pensioenregelingen de toekomstige indexatie (mede) gefinancierd uit toekomstige premieopslagen.

Het voortgaande herstel is vooral te danken aan de beleggingsrendementen. De rentestand levert, na een positieve bijdrage in het tweede kwartaal, nu weer een negatieve bijdrage. Door de daling is de waarde van de pensioenverplichtingen sterker gestegen dan de waarde van de beleggingsportefeuille. De rentegevoeligheid van pensioenfondsen verschilt sterk (zie grafiek 3). In 2008 betekende de negatieve renteschok waar het FTK

Grafiek 3 Rentegevoeligheid activa en passiva pensioenfondsen (effect FTK-renteschok (S1))

mee rekent (de facto een daling van circa 100 basispunten) een stijging van de verplichtingen met 15% en van de activa met 7%. De spreiding weerspiegelt verschillen in de looptijd en in de mate van renteaafdekking.

Beleggingsgedrag pensioenfondsen

Pensioenfondsen beleggen voor de lange termijn. Het strategische beleggingsbeleid speelt dan ook een centrale rol in de financiële opzet van pensioenfondsen. Het toezichtkader respecteert deze rol en staat pensioenfondsen altijd toe terug te keren naar hun strategische beleggingsmix. Zo is het fondsen bijvoorbeeld toegestaan om aandelen bij te kopen als deze sterker zijn gedaald dan andere beleggingscategorieën, en daardoor een kleiner deel van de portefeuille zijn gaan uitmaken. Dat veel fondsen de afgelopen periode in een tekortsituatie verkeerden, doet daar niets aan af. Toch was er rond het hoogtepunt van de turbulentie juiste sprake van verkopen van aandelen. Deze verkopen hingen onder meer samen met structurele aanpassingen in de financiële opzet, bijvoorbeeld met het oog op een voorgenomen liquidatie, en tijdelijke of structurele wijzigingen in de gewenste portefeuillesamenstelling. Ook de liquiditeitsbehoefte bij enkele grote fondsen speelde een belangrijke rol. Die behoefte kwam voort uit derivatenposities die pensioenfondsen als uitvloeisel van hedging transacties hadden opgebouwd. Doordat de verplichtingen uit hoofde van deze derivaten sterk stegen, werden pensioenfondsen genoodzaakt om beleggingen (zowel aandelen als vastrentende waarden) te verkopen. Dit illustreert het belang van goed liquiditeitsbeheer. Recent is, in lijn met de positieve netto inkomsten van pensioenfondsen, weer sprake van aankopen van aandelen.

Commissie Parameters

Bij de vaststelling door pensioenfondsen van de financiële opzet, waaronder het beleggingsbeleid, spelen verwachtingen over toekomstige rendementen een belangrijke rol. De wet stelt grenzen aan de verwachte waarden waarmee fondsen mogen rekenen. Voor de vaststelling van de parameters voor de driejaarsperiode na 31 december 2009 heeft de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid advies gevraagd aan de Commissie Parameters. Deze commissie is in september met een advies gekomen. Ten aanzien van de minimum verwachtingswaarden voor de loon- en prijsinflatie en de maximum verwachtingswaarde voor het rendement op vastrentende waarden ziet zij geen aanleiding om de huidige parameters te wijzigen. De commissie is echter niet tot een eensluidend oordeel gekomen over het

niveau voor de verschillende categorieën zakelijke waarden. Wel was de commissie unaniem van mening dat pensioenfondsen bij hun beleidsontwikkeling rekening moeten houden met de mogelijkheid van forse afwijkingen van de gehanteerde verwachtingen, en dat de samenhang tussen de regels rond risico en rendement bij de evaluatie van het FTK nadere aandacht verdient.